- Бібліятэкі нашай рэспублікі і раней не былі распешчаны ўвагай грамадства, а зараз - тым больш. Тым не менш тое ж грамадства пачынае сёння разумець іх неабходнасць, а ў нечым нават і незаменнасць. Сведчаннем такой увагі стаў чарговы пленум Беларускага фонду культуры, у парадку дня якога галоўным пунктам значылася: «Бібліятэка — асяродак нацыянальнай культуры»...
- Менавіта напярэдадні пленума, на чарговым пасяджэнні прэзідыума праўлення фонду культуры, былі зацверджаны вынікі першага рэспубліканскага конкурсу сярод сельскіх, гарадскіх, абласных, дзіцячых, школьных і навуковых бібліятэк Беларусі. Арганізаваў яго савет садзейнічання бібліятэчнай справе, які актыўна дзейнічае пры фондзе. Гэта таксама доказ увагі да нашых праблем.

чым дастаткова, бо статыстычныя паказчыкі былі супакойваючымі. Па назвах яны складалі 17-18, а па асобніках — да 30 працэнтаў ад усяго фонду. Яшчэ адным аргументам нібыта перанасычанасці фондаў беларускімі выданнямі была нізкая эфектыўнасць іх выкарыстання — каля 12 працэнтаў.

 А як зараз можна ацаніць фонды бібліятэк? Згадзіцеся, на агульную думку, працэс адраджэння нацыянальнай культуры ідзе пакутліва і марудна.

— Згодна. Змены ў вучэбных праграмах школ і іншых навучальных устаноў, некаторая гуманітарызацыя навучання сталі паказчыкамі няздольнасці бібліятэк забяспечыць патрэбу ў інфармацыі па пытаннях нацыянальнай культуры. І не дзіва — колькі дзесяцігоддзяў з іх фондаў старанна выкарчоўваліся творы, якія не адпавядалі

нацыянальнага фонду галоўнай бібліятэкі Беларусі, менавіта беларускіх выданняў?

— Гэты фонд складае сёння 500000 адзінак. Збіраўся ён з першых дзён заснавання бібліятэкі, мае велізарную навуковую і культурную каштоўнасць. Ен абавязкова павінен грунтавацца па прынцыпе: хоць адзіны экземпляр, але патрэбна захаваць. Асобныя лакуны ў ім узніклі ў выніку разрабавання ў часы Вялікай Айчыннай вайны. Зараз мы прыкладаем усе намаганні, каб ліквідаваць

Зусім недаравальна, тым больш у нашы дні, ды пры наяўнасці пастановы Савета Міністраў пра абавязковыя асобнікі /N 499 ад 29.12.1991 г. /, што няма паўнаты галоўнага фонду і гарантый на далейшае яго палаўненне. Дарэчы, рыхтуецца праект новай пастановы.

— Чаму? Мабыць, прыватныя і

 Безумоўна. Шматлікія ахвяраванні беларусаў замежжа часам асядаюць у прыватных калекцыях замест таго, каб стаць агульнанацыянальным здабыткам. Супрацоўнікі бібліятэк практычна не маюць магчымасці выязджаць за мяжу для ўстанаўлення кантактаў па набыцці патрэбных выданняў. Нават суправаджэнне выстаў кніг чамусьці даручаецца чыноўнікам, а не тым, хто іх лепш ведае і захоўвае.

 Праблема захавання помнікаў кніжнай культуры таксама застаецца нявырашанай? Беларусь за сваю гісторыю беззваротна страціла шмат культурных каштоўнасцяў, у тым ліку і кніжных, не толькі па волі лёсу, не толькі ў гады войнаў. Колькі іх аддадзена самімі беларусамі па простай недальнабачнасці?!

Сёння неабходна зберагчы,

А КОЖНЫ ДРУКАВАНЫ РАДОК — ГІСТОРЫЯ

З ДЫРЭКТАРАМ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ БІБЛІЯТЭКІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ, ЧЛЕНАМ ПРАЎЛЕННЯ БЕЛАРУСКАГА ФОНДУ КУЛЬТУРЫ ГАЛІНАЙ АЛЕЙНІК ГУТАРЫЦЬ ЖУРНАЛІСТКА ВАЛЯНЦІНА КУДРАЎЦАВА

-- Ix, вядома, шмат. Зразумела і тое, што ніякія радыкальныя рэформы немагчыма сёння праводзіць, калі не будзе ісці актыўны працэс адраджэння нацыі, калі не будзе знойдзены адпаведны ўзровень інфармацыйнага забеспячэння грамадства. I не толькі. Зараз ад бібліятэкараў, як ніколі, патрабуецца аналагічная работа па асэнсаванні нявыкарыстаных магчымасцей. Пэўна, трэба больш актыўна вучыцца працаваць у новых умовах, выпрацоўваць новы стыль мыслення, працы і, наогул, адносін да жыцця? Як бы вы, Галіна Мікалаеўна, вызначылі сучасныя задачы бібліятэк па пераўтварэнні іх у сапраўдныя асяродкі нацыянальнай культуры?

 Давайце яшчэ раз азірнёмся ў недалёкае мінулае, нагадаем, якой была бібліятэка ўчора.

Многім добра вядомы тэзіс: «Бібліятэкі - апорныя базы партыйных арганізацый». Ен, на жаль, вызначаў асноўную сутнасць дзейнасці бібліятэк, а таму ў якасці важнейшай функцыі вылучаў ідэалагічную. Бібліятэкі былі адным з калёсікаў велізарнай ідэалагічнай машыны, якая маніпулявала свядомасцю. Такая грамадскай заідэалагізаванасць дзейнасці бібліятэк не магла не адбіцца на аўтарытэце кніжных скарбніц, на адносінах з чытачамі. Лічбы сведчаць: з 1985 па 1990 гады мы страцілі 500000 чытачоў!

- Адпаведна вялося і фарміраванне фондаў?
- Нацыянальная бібліятэка Беларусі правяла шэраг мерапрыемстваў па вывучэнні бібліятэк розных узроўняў і накірункаў. Вынік? Літаратура грамадска-палітычнай тэматыкі складала звыш паловы ад галіновай літаратуры або 18—25 працэнтаў ад агульнага фонду.
- Калі мы перайшлі на мову лічбаў, то тады наступнае пытанне: якімі працэнтамі вылучаліся беларускамоўныя выданні?
- Ведаеце, панавала думка, што іх больш

- афіцыйнай ідэалогіі, а іх аўтары лічыліся ворагамі народа. На самай жа справе яны яго гордасць! Толькі дзякуючы наяўнасці спецфондаў /як ні парадаксальна гучыць/, зараз мы маем магчымасць перавыдаць гэтыя кнігі. Са спецфонду нашай бібліятэкі, які практычна расфарміраваны, у агульнадаступныя фонды перададзена каля 50000 адзінак захоўвання /на нашай прафесійнай мове/, у тым ліку 2000 беларускіх выданняў.
- Галіна Мікалаеўна, звяртаюцца да вас выдавецтвы з просъбай набыць для перавыдання асобныя творы?
- Звяртаюцца пастаянна і заўсёды атрымліваюць нашу дапамогу. За эпошнія гады ў рэспубліцы перавыдадзены творы Сымона Баранавых, Алеся Гаруна, Максіма Гарэцкага, Цішкі Гартнага, Ларысы Геніюш, Андрэя Мрыя і іншых. Калі ўлічыць, што напярэдадні Вялікай Айчыннай вайны у Саюзе пісьменнікаў Беларусі засталося 40 чалавек з 200, няцяжка ўявіць, колькі спатрэбіцца гадоў, каб пазнаёміць чытача з тым пластом літаратуры 20-30 гадоў, які імкнуліся выкрасліць з памяці народа. Крыху выратоўваюць становішча літаратурныя часопісы, але і гэтага недастаткова. Патрэбны ўвага і падтрымка дзяржавы.

Мы далі прапановы Міністэрству інфармацыі аб перавыданні шэрагу твораў. 6 з іх уключаны ў план 1993 года. Гэта кнігі У.Арлова «Дзень, калі ўпала страла», Л.Дайнекі «Меч князя Вячкі», У.Караткевіча «Каласы пад сярпом тваім», А.Клышкі «Ф.Скарына, або Як да нас прыйшла кніга», А. Мальдзіса «Падарожжа ў XIX стагоддзе», К.Тарасава «Памяць пра легенды». У адпаведнасці з аналізам, які праводзіла наша бібліятэка, на кожную з іх сабраны заказ не менш за 12 тысяч асобнікаў.

Аднак па-ранейшаму не хапае дзіцячай літаратуры для маленькіх, асабліва кніг пра народныя святы, тых, дзе вядзецца гаворка аб музыцы, скульптуры, балеце, кіно.

Калі ж глыбей закрануць праблему

кааператыўныя выдавецтвы, якія ў апошні час шырока разгарнулі сваю дзейнасць, не жадаюць выконваць свае абавязкі перад дзяржавай?

 Кожны друкаваны радок сёння — гэта гісторыя. Гэта — адлюстраванне ўсяго спектра поглядаў, плыняў, рухаў, стану і ў рэшце рэшт — агульнай культуры нацыі. Ні прыватныя, ні кааператыўныя выдавецтвы не лічаць неабходным дасылаць на наш адрас абавязковы асобнік з тыражу сваіх выданняў. І няма на іх ніякай управы! Неабходна адладзіць механізм дзеяння пастановы Саўміна Беларусі і прымяняць санкцыі за яго парушэнне. Тычыцца гэта не толькі нашай бібліятэкі, але і Урадавай, галіновых навуковых і абласных.

 Штосьці для вырашэння праблем робіцца?

 Так, Міністэрства інфармацыі дасылае нам пералік зарэгістраваных выдавецтваў, а таксама тых, якія страцілі права выдавецкай дзейнасці. Але ж трэба вырашаць пытанне комплексна!

 Нацыянальная спадчына беларускага народа, у тым ліку друкаваная, стваралася не толькі на Беларусі, а і беларусамі, якія воляю лёсу былі раскіданы па ўсім свеце. Яны таксама выпускалі газеты, часопісы, зборнікі, манаграфіі — жылі жыццём Бацькаўшчыны. Як вядзецца збор гэтых каштоўнасцяў?

— Навуковыя бібліятэкі і наша, галоўная, заўсёды імкнуліся сабраць і вярнуць друкаваную спадчыну замежжа. Сёння з'явіліся крыху большыя магчымасці для яе вяртання. Усім вядома, што цяпер амаль без перашкод нашы землякі прыязджаюць на зямлю сваіх бацькоў, часцей выязджаюць беларусы за мяжу. Сярод іх — навукоўцы, дзеячы культуры і мастацтва, народныя майстры розных профіляў. Такім чынам, устаноўлены больш цесныя сувязі з беларускімі суполкамі розных краін, з асобнымі дзеячамі.

— Тым не менш, складанасці і тут існуюць?

арганізаваць рэстаўрацыю таго, што маем. каб перадаць спадчыну нашчадкам. Гэтай вялікай справе мог бы паспрыяць закон «Аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны». Ён юрыдычная база для распрацоўкі нацыянальнай праграмы фарміравання, захавання і выкарыстання кніжных помнікаў гісторыі і культуры. У ім прадугледжаны меры па зборы, рэстаўрацыі кніжных помнікаў, падрыхтоўцы спецыялістаў і шмат іншага. Вядучымі бібліятэкамі Беларусі падрыхтаваны канкрэтныя прапановы да такой праграмы, але пакуль, на вялікі жаль, і гэты закон не дзейнічае.

— Пэўная рыса ў набыцці бібліятэкамі нацыянальнага аблічча — прысваенне ім імёнаў дзеячаў гісторыі ці культуры, біяграфія якіх звязана з куточкам роднай мясціны, з дзяцінствам, з першай у жыцці бібліятэкай.

 І ў гэтай справе склалася парадаксальная сітуацыя. З 14000 бібліятэк, у тым ліку звыш 5000 публічных, імёны носяць крыху больш за 90. І з іх толькі трэць — беларускіх дзеячаў. Затое 9 бібліятэк маюць імя А.С.Пушкіна, 7 — Н.К.Крупскай, 5 /было 6/ - А.М.Горкага, 6 — А.П.Гайдара, 3 /было 4/ — У.І.Леніна.

 У апошні час становішча пачало крыху мяняцца: Полацкай цэнтральнай гарадской бібліятэцы прысвоена імя Францішка Скарыны. Верхнядзвінскай гарадской бібліятэцы — імя Тараса Хадкевіча, Пружанскай раённай — імя Міколы Засіма, Козінскай сельскай бібліятэцы Браслаўскага раёна - Пятра Сергіевіча, Горацкай раённай — Максіма Гарэцкага.

Бібліятэчныя фонды складаюць не

- Гэта толькі першыя крокі. Упэўнена, што ў бліжэйшы час розныя бібліятэкі рэспублікі знойдуць імёны землякоў, выдатных беларускіх пісьменнікаў Платона Галавача, Цішкі Гартнага, Пятра Глебкі, Кастуся Кірэенкі, Аркадзя Куляшова.
- толькі традыцыйныя друкаваныя выданні.

Якое месца ў іх займаюць так званыя аўдыёвізуальныя матэрыялы: грампласцінкі, магнітафонныя стужкі, кампакткасеты, дыяфільмы, слайды?

— Асноўная маса іх у бібліятэках зместам сваім адносіцца да мастацтва. Колькасць невялікая — І працэнт ад агульнага фонду. Між іншым, для параўнання, у замежных бібліятэках аналагічны паказчык складае 30 працэнтаў.

У апошнія два гады Нацыянальная бібліятэка Беларусі не толькі папаўняла гэтымі матэрыяламі свае фонды, але і набывала іх

для публічных бібліятэк рэспублікі.

— Якімі шляхамі?

- Арганізоўвалі закупкі іх у Маскве, рабілі спецзаказы малому прадпрыемству «Трыумф». Інакш ці можна вырашыць праблему адраджэння нацыянальнай культуры? Помнікі яе асабліва ў выяўленчым мастацтве, архітэктуры недаступны ў цяперашні час значнай большасці насельніцтва, асабліва тым, хто жыве ў раёнах, якія аддалены ад культурных цэнтраў.
- Адраджэнню краязнаўчага руху на Беларусі ў значнай меры спрыяў Беларускі фонд культуры. Стварэнне беларускага краязнаўчага таварыства было б немагчыма без актыўнай дзейнасці апантаных энтузіястаў аднайменнай грамадскай камісіі БФК. Ці не здаецца вам, што асяродкам нацыянальнай культуры, са спецыфічнымі, індывідуальнымі рысамі, бібліятэка можа стаць толькі тады, калі будзе далучацца да глыбокага вывучэння роднага краю, удзельнічаць у краязнаўчай рабоце?
- Наогул, бібліятэчнае краязнаўства з'яўляецца часткай агульнадзяржаўнага. Яго мэта — выявіць, сабраць і даць у карыстанне чытача ўсе друкаваныя і аўдыёвізуальныя матэрыялы, якія маюць дачыненне да той мясцовасці, насельніцтва якой яна абслугоўвае. На жаль, якасны і колькасны склад краязнаўчых фондаў большасці бібліятэк вельмі бедны. Ён амаль цалкам адлюстроўвае толькі савецкі перыяд. Да таго ж пераважаюць у іх выданні аб апошняй вайне, устанаўленні савецкай улады, стварэнні калгасаў — з аднабаковай трактоўкай падзей і праблем. Але вельмі мала або зусім няма матэрыялаў аб больш глыбокай гісторыі, аб старажытнасці, аб нашых каранях, аб паходжанні назваў населеных пунктаў, іншых геаграфічных назвах.

Аднак пачынае мяняцца характар масавых мерапрыемстваў, што праводзяць бібліятэкі. Яны ўсё больш носяць ярка выражаную нацыянальную афарбоўку з краязнаўчым ухілам, аб чым сведчаць іх назвы: «Зямля, адкуль мы родам», «Роднай зямлі галасы», «Чаму мы так гаворым?» і

іншыя.

Разам з тым з'явілася нямала новых форм камернага характару, якія разлічаны на чытачоў пэўнай катэгорыі. У асноўным гэта клубы, гурткі, аматарскія аб'яднанія як для дарослых чытачоў, так і для дзяцей. Зноў нагадваю назвы: «Спадчына», «Крыніца», «Бацькаўшчына», «Матчына мова», «Юны краязнаўца», «Верасок».

 Наколькі я зразумела, цесных сувязей з таварыствам краязнаўцаў няма. А як наладжаны кантакты з фалькларыстамі? Не адзін год пры фондзе культуры плённа працавалі актывісты камісіі па папулярызацыі фальклору...

- І тут з сувязямі, мабыць, не ўсё добра. Мы разумеем, што асаблівае месца ў фондах бібліятэк павінны займаць фальклорныя матэрыялы паданні, легенды, песні, казкі, прымаўкі, апісанні мясцовых абрадаў, традыцыйных рамёстваў, але іх проста не хапае.
- Галіна Мікалаеўна, а які ўклад галоўнай бібліятэкі ў стварэнне сістэмы рэтраспектыўнай бібліяграфіі?
- Тут можна прывесці вялікі пералік усяго, што рабілася і робіцца. Гэта, перш за ўсё, зводны каталог «Кніга Беларусі» за 400 гадоў кнігадрукавання, «Бібліяграфія па гісторыі Беларусі», «Беларуская літаратура ў музыцы /1918—1989 гг./», «Станаўленне і развіццё рэжысуры ў беларускіх драматычных тэатрах /1841—1970 гг./», «Беларускія пісьменнікі-лаўрэаты».

Пастаянна выдаём метадычныя распрацоўкі для бібліятэк рэспублікі: «Гісторыі таемныя радкі», «Зглыбінь вякоў», «Вернутыя імёны», «Нам засталася спадчына». Сёлета выйдзе дапаможнік бібліятэкарам

па краязнаўчай рабоце.

Свой уклад робяць і абласныя бібліятэкі — усе яны выдаюць бібліяграфічныя павадыры «Што чытаць пра ... вобласць?». Апрача таго, берасцейцы, напрыклад, падрыхтавалі завочнае падарожжа па вобласці. На Гродзеншчыне выдаецца серыя «Шануем нашых землякоў», на Гомельшчыне — серыя «Лісток беларускага календара». А як не адзначыць дзейнасць Мінскай цэнтралізаванай сістэмы бібліятач?

- Па-ранейшаму востра паўстае пытанне аб нашай мове. Авалоданне роднай мовай бібліятэкарамі таксама складаная праблема?
- Бясспрэчна, Мы прыкладаем усе намаганні для яе вырашэння. На беларускай мове аформлена інфармацыя ў большасці бібліятэк, на родную мову пераведзена справаводства, ёй карыстаюцца пры правядзенні асноўнай масы мерапрыемстваў, на ёй праводзяцца афіцыйныя нарады і пасяджэнні, арганізавана вывучэнне мовы на курсах і ў гуртках. Не стае асноўнага — не заўсёды гучыць мова ў штодзённай практыцы, паміж самімі бібліятэкарамі і чытачамі. Таму часам складваецца ўражанне нейкай штучнасці, ненатуральнасці і нават няшчырасці. Многім не хапае ўласнага пераканання, уласнай патрэбы авалодаць мовай. Паводзіны большасці бібліятэкараў у гэтым сэнсе ў лепшым выпаднагадваюць добрасумленнае «адпрацоўванне» патрабаванняў. Мяркую, што павінен прайсці нейкі час, павінен адбыцца пералом ва ўсім грамадстве, бо, як мне здаецца, пакуль яшчэ «не прынята» размаўляць па-беларуску ў грамадскіх месцах. Няхай такім месцам найперш стане бібліятэка!

Прадбачу ваша чарговае пытанне: яно будзе пра сувязі з Таварыствам беларускай мовы імя Ф.Скарыны? Адразу даю адказ. Я цалкам згодна з думкай дырэктара Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтра імя Ф.Скарыны, члена прэзідыума праўлення Беларускага фонду культуры Адама Восіпавіча Мальдзіса. Ён выказаў яе на праведзенай у лістападзе мінулага года справаздачна-выбарчай канферэнцыі БФК. Не адзін фонд культуры займаецца пытаннямі культуры, а дзесяткі большых або меншых фондаў. Гэта не столькі радуе, колькі трывожыць, бо ідзе драбленне сіл і сродкаў.

Беларускі фонд культуры павінен мець права каардынацыі ўсіх фарміраванняў, што працуюць у гэтай галіне. Дадам: у тым ліку і шматлікіх таварыстваў, аб'яднанняў, згуртаванняў. Аказваць дапамогу ў наладжванні сувязей паміж імі і бібліятэкамі, на мой погляд, таксама павінен адзін з галоўных фондаў рэспублікі — БФК.

- Як удаецца вам сёння збіраць, перапрацоўваць, назапашваць і арганізоўваць расклад такой вялікай колькасці інфармацыі? У век камп'ютэрызацыі, пэўна, немагчыма захоўваць яе толькі ў папках, картках і дасье?
- Для вырашэння гэтых задач распрацавана канцэпцыя аўтаматызацыі галіны культуры. Яна ўключае шэраг праектаў і дазваляе выключыць дубліраванне, аб'яднаць намаганні і рэсурсы розных устаноў. На мой погляд, цікавым з'яўляецца праект стварэння базы звестак персаналій грамадскіх і дзяржаўных дзеячаў навукі, культуры, гісторыі, асветы, літаратуры, мастацтва Беларусі.
- Усплёск нацыянальнай самасвядомасці выклікаў рух па стварэнні этнаграфічных, краязнаўчых, мемарыяльных, мастацкіх музеяў. На Беларусі вядзецца велізарная даследчая і пошукавая работа з мэтай выдання «Кніг памяці». У пошуках экспанатаў і дакументаў творчыя групы эвяртаюцца ў рэспубліканскія архівы, музеі, бібліятэкі. Як дапамагаеце вы энтузіястам?
- Наша бібліятэка літаральна завалена лістамі-просьбамі даслаць выданні з абменна-рэзервовага фонду або зрабіць якую-небудзь копію. Як тут не ўспомніць шырокавядомае выказванне акадэміка Ліхачова аб тым, што калі захаваюцца бібліятэкі, ні народ, ні дзяржава не загінуць. На вялікі жаль, нашы паліграфічныя магчымасці не дазваляюць рабіць копії ў вялікіх аб'ёмах. Гэта, зразумела, не можа не адбівацца на інтарэсах прыхільнікаў адраджэння нацыянальнай самасвядомасці—нашых чытачах. А памятаем мыпра іх заўсёды!
- Вынікам 70-гадовага панавання монаідэалогіі з'явілася не толькі уніфікацыя фондаў бібліятэк, зместу іх работы, але і аднатыповасць іх знешняга аблічча, якое часта пазбаўлена як індывідуальнасці, так і нацыянальных рыс. Нічым не адрозніваліся бібліятэкі ў былым Саюзе ад Брэста да Уладзівастока, Між тым менавіта яны павінны быць носьбітамі нацыянальнай культуры ўжо сваім інтэр'ерам і экстэр'ерам.
- За апошнія гады, аб чым сведчаць і вынікі конкурсу, шмат бібліятэк набылі сапраўднае нацыянальнае аблічча. Гэта Уздзенская, Іванаўская, Клімавіцкая раённыя, Мядзельская і Гродзенская гарадскія, Маладзечанская, Асіповіцкая дзіцячыя і іншыя. У іх афармленні шырока выкарыстоўваліся творы і вырабы народных майстроў як традыцыйных для гэтай мясцовасці відаў рамёстваў, так і новых макрамэ, фларыстыкі, ікебана і іншыя.

Алё ж такія бібліятэкі пакуль у меншасці. Патрабуецца тэрміновая падтрымка органаў мясцовай улады, кіраўніцтва культурай, чы-

тачоў, шырокай грамадскасці...

Дзякуй вам за змястоўную гутарку.
Сумленную, самаадданую працу.